

ANTILITERATURA ȘI CITITORUL MODEL ÎN TEXTELE LUI MIRCEA HORIA SIMIONESCU

Clara ARMEANU
Universitatea din Pitești

Résumé : *L'étude Antilittérature et le Lecteur Modèle dans les textes de Mircea Horia Simionescu se propose de surprendre la manière dans laquelle les textes de l'auteur agissent comme dissolvant sur les conventions de la littérature, en condamnant par la parodie et par l'ironie l'excès d'anecdotique, l'idée de sujet de fable, la thématique, les personnages, créent de nouvelles conventions et contiennent, sous la forme des profession de foi ou de quelques réflexions sur la littérature, de véritables manifestes esthétiques. En même temps, l'étude essaie de fixer le profil du Lecteur Modèle (dans les termes d'Umberto Eco) ainsi comme il existe dans les textes de Mircea Horia Simionescu, un lecteur capable de coopérer à l'actualisation du texte, de construire ce que l'auteur a dé-formé, de recevoir la littérature du fragment et du manque de conclusion, l'auteur faisant dans ses œuvres la théorie de la nécessité du professionnalisme de l'écrit en créant un texte qui expose la lecture que le lecteur fait ou peut faire, texte qui met en évidence les mécanismes de la création, conteste les modèles et crée l'effet d'autoreflexion, d'écho contrôlé.*

Mots-clés: *anecdotique, ironie, parodie*

Odată cu apariția „Școlii de la Târgoviște”, proza a dobândit un spațiu nou, grupul romancierilor născuți sau formați în ambianța târgovișteană impunând în jurul anilor '70 o formulă narativă deosebită de aceea a majorității prozatorilor din acel moment și anunțând câteva direcții fundamentale ale epicii generației '80.

Cărțile lui Mircea Horia Simionescu, târgovișteanul care a prefațat mai toate inovațiile stilistice ale prozatorilor optzeciști, au surprins prin noutatea procedeele narative folosite în texte aflate într-o zonă incertă – nu sunt nici romane, nici povestiri, nici nuvele, sunt pur și simplu **texte**.

Literatura ca textualizare a realului și a biografiei, rolul privirii, funcțiile codului cultural, tentația absolută a experimentului, provocarea cititorului, de – construirea textului pentru a lăsa construcția pe seama celui care parcurge paginile cărții, textul ca ex – punere a existenței, folosirea persoanei I și părăsirea modelului „clasic”, inaderența la orice fel de dogmă care s-ar putea numi regulă de compoziție sau mesaj¹ – acestea sunt elementele de referință ale legăturii dintre două experimente narative produse în 1970 și în 1980.

Mircea Horia Simionescu ne pune la dispoziție constant atât imaginea în vitrio a felului cum se naște textul, cât și propriul comentariu asupra acestei întâmplări și a altora conexe, își face vizibilă spaima în fața hârtiei albe, măcinat de gândul neputinței de a scrie, teama față de un cititor incapabil să-i înțeleagă opera și, în spiritul antiliteraturii, repudiază în bloc ideea de formă, procedeele, construcția, utilitatea și finalitatea literaturii, condamnând excesul de anecdotică, ideea de subiect și ideea de fabulă, tematica, personajele, mai ales proliferarea unei literaturi a prostului – gust. Ficțiunea sa încearcă mereu să alcătuiască în corpul ei „chipul” celui care o scrie, să îi cunoască exact mecanismul, evenimentele și eșecurile, scriitorul își examinează critic propria putere de creație, propria operă, cu autoironie și autoparodie (reflexe ale lucidității creatoare), „scepticul ingenios”² sperând ca întâmplările sale pe domeniul

ficțiunii să formeze un Cititor Model, capabil să coopereze la actualizarea textuală la fel cum gândește el și să se manifeste la fel după cum autorul însuși s-a manifestat din punct de vedere generativ. (În termenii lui Umberto Eco, Cititorul Model este „un ansamblu de condiții de succes stabilite în mod textual, care trebuie să fie satisfăcute pentru ca un text să fie deplin actualizat în conținutul său potențial”ⁱⁱⁱ).

Mircea Horia Simionescu vehiculează spre lector „un text stratificat de referințe erudite și capcane culturale, pe care îl fracționează, îl întrerupe, îl rotește, îl tot deviază,, divagând cu grație, șocând cu eleganță”^{iv}, ispitindu-și cititorul cu subtilitate să fie alături de el în timpul alcătuirii operei, fără a căuta să-i găsească acesteia semnificații, ci doar să sesizeze „farmecul narației pure, fără piloni”^v. Textul este, deci, înțesat cu spații albe, cu intervale de umplut, și Mircea Horia Simionescu vrea să-i lase cititorului inițiativa interpretării, vrea ca cititorul să ajute textul să funcționeze. Textul își postulează propriul destinatar drept condiție indispensabilă propriei capacități de comunicare concretă și propriei potențialități de semnificare. Între cititor și autor există tot timpul incompatibilitate, iar datoria autorului este de a-l converti pe cititor la bricolare, la reconstrucția mecanismelor literaturii. Autorul, ingenios și dominator, încearcă să-l convoace și să-l implice pe cititor în jocurile lui metatextuale, temându-se că lectorul nu va fi capabil să limpezească, să reconstituie diferitele „realități” la deformarea cărora a lucrat autorul, să construiască ce autorul a de – format. Textul lui Mircea Horia Simionescu expune, adică teoretizează explicit lectura pe care un cititor o face sau o poate face, considerând că o interpretare care ar avantaja cititorul, ar dezavantaja textul. Textul se dovedește învingător și „bine făcut” doar ca mecanism destinat să-l pună în dificultate pe cititor.

La Mircea Horia Simionescu modalitățile de a dezvălui și sancționa facitul, seria mecanică, supraabundența, kitch – ul sunt diverse, de la tragic până la caricatură, „de ispita grafomaniei și superproducției scriitorul lucid și ludic încearcă a se feri mai ales prin intermediul ironiei”^{vi}. Scriitorul acționează dizolvant, ironizând, asupra literaturii acaparatoare, a prostului – gust, asupra literaturii senzației, a desfășurării palpitate, și experimentează prin textele sale posibilități de a cuceri spiritul cititorului, căutând să-l scoată din robia senzaționalului și captivantului, pregătindu-l pentru receptarea altui fel de literatură, cea a fragmentului și a lipsei de concluzie, literatura colajului și a scoaterii din ramă. Autorul propune cititorului o tehnologie înaltă a textului care se construiește și se deconstruiește simultan sub imperiul unei fantezii bipolare, un text mâncat pe dinăuntru, un joc de viduri, miza propusă cititorului fiind o reumplere a lor, de aceea îi cultivă gustul pentru „începuturile fără sfârșit și descrierea lacunară, pentru structurile amorse, baroce, iregulare, discontinue, țicnite, geometriile lunecătoare ...”^{vii}

Pentru a-și organiza propria strategie textuală, autorul trebuie să se refere la o serie de competențe care oferă conținut exprimărilor pe care le folosește. El trebuie să admită că ansamblul de competențe la care se referă este același la care se referă cititorul său, așadar va prevedea existența unui Cititor Model sau, în cazul lui Mircea Horia Simionescu, va încerca să creeze un astfel de cititor, modificând cititorul empiric, scoțându-l din somnolența lui, proiectând o ipoteză de Autor, care se deduce chiar din datele strategiei textuale, autor ce încearcă să obțină cooperarea cititorului prin seducerea lui cu o literatură a fragmentului („fragmentul nu are nici o scădere atunci când obiectul e de calitate”^{viii}), a simultaneității scenelor și acțiunilor („mișcarea epică zigzagată”), a jocului cu oglinda care declanșează imagini în suită, a labirintului în care autorul se reproduce în mii de chipuri, postulând ideea că „proba unei bune literaturi se

face pe fragmente, numai cititorul năvălit și prost nu suportă tăietura, oprirea, rămânerea la cotitura de unde nu se întrezăresc o rezolvare, o pedeapsă”.

Reflecțiile despre literatură au rolul de a avertiza lectorul că i se pretinde un alt tip de lectură decât cel curent, informativ, dar și asupra existenței unei false literaturi reduse numai la informații, la senzațional, texte periculoase pentru că prevestesc subtil gustul pentru literatură, „năvălesc” cititorul cu o foame insașiabilă de curiozitate, care, în fond, nu îi este necesară. „Demitizând literatura, Mircea Horia Simionescu are în vedere mai ales latura ei formală, adică aceea care favorizează industrializarea scrisului. Operele mari, necodificabile, chiar dacă își pierd sensul inițial, renasc în fiecare epocă datorită expresivității lor energice. În schimb, literatura de serie supraviețuiește proliferând literatura de serie”^{xix}. Aceasta duce și la o anestezie a spiritului critic care, copleșit de cantitatea imensă de cărți produse pe bandă rulantă, uzează doar de câteva criterii exterioare. Mircea Horia Simionescu parodiază narațiunea realistă, apără livrescul în proză „și ia în răs (de zece, de o sută de ori) pe cititorul care așteaptă să găsească într-un roman o intrigă, o tipologie și o descripție rațională a întâmplărilor”^x.

Autorul discreditează romanul tradițional prin el însuși, contestă ideea de intrigă, dialog, personaj, subiect care conduce spre un final, experimentând fragmentul și lipsa de concluzie („Atac în cel mai consecvent chip cu puțină una dintre cele mai înrădăcinate obiceiuri ale cititorului, aceea de-a fi răsplătit la capătul poveștii cu un final”^{xi}). Curiozitatea, specifică oricărui cititor, oricât de instruit în literatură ar fi, este normală, de aceea autorul trebuie să creeze texte care să nu-i permită cititorului căderea în „vâlvătaie curiozității”. Așteptarea clarificării unor înțelesuri, extragerea unor învățăminte morale, descoperirea unor construcții neobișnuite sunt defecte ale cititorilor care trebuie eliminate printr-o literatură ce evită limpezirea sensurilor, mesajul estetic deținând dubla calitate a ambiguității și a autoreflexivității, textul devine „nici deschis, nici închis”, compune logica metatextului, de tipul celor care relatează povestiri despre modul în care se fac povestirile, o literatură care utilizează un limbaj frust și abreviat, exprimă adevărul întreg fără filtre înșelătoare, impune absența normelor gramaticale, lipsa acurateții lexicale și „eliberarea nesperată de încruntătura topicii”^{xii}.

În ipostaza de arhitect al labirintului, textul lui Mircea Horia Simionescu îi propune cititorului „lectura” labirintului prin parcurgerea inversă a procesului generativ ca dezvăluire a algoritmului care l-a modelat concomitent cu descifrarea structurilor, nodurilor, formulelor textului, dar textul poate deveni un năvod perfid, o capcană textuală chiar pentru autorul ei: „Bucuria liniștii mă oprește să recitesc, dar și teama, asemănătoare cu a ta, cititorule, că nu voi înțelege nimic din ce se ascunde în spatele frazelor. E de tot hazul că nu numai cititorul are nevoie de explicații și diseccții didactice, ci și autorul însuși, trezit mirat deasupra textului compact ca un ou”^{xiii}.

Bibliografie:

- Dragolea, M., *În exercițiul ficțiunii*, Dacia, Cluj, 1992
Eco, U., *Lector in fabula*, Univers, Buc., 1991
Holban, I., *Profiluri epice contemporane*, Cartea Românească, București, 1987
Manea, N., *Pe contur*, Cartea Românească, Buc., 1984
Simion, E., *Scritori români de azi*, IV, Cartea Românească, Buc., 1989
Ștefănescu, A., *Preludiu*, Cartea Românească, București, 1977

Note

- ⁱ Holban, I. , *Profiluri epice contemporane*, Cartea Românească, București, 1987, p. 287 – 288
- ⁱⁱ Dragolea, M., *În exercițiul ficțiunii*, Dacia, Cluj, 1992, p. 27
- ⁱⁱⁱ Eco, U., *Lector in fabula*, Univers, Buc., 1991, p. 95
- ^{iv} Manea, N., *Pe contur*, Cartea Românească, Buc., 1984, p.53
- ^v Simionescu,M.H., *Cum se face*, Bibliotheca, Târgoviște, 2002, p. 99
- ^{vi} Dragolea, M., *Op. Cit.*, p. 28
- ^{vii} Simionescu,M.H., *Licitația*, Albatros, Buc., 1985, p. 75
- ^{viii} Simionescu,M.H., *Licitația*, Albatros, Buc., 1985, p. 118
- ^{ix} Ștefănescu, A., *Preludiu*, Cartea Românească, București, 1977, p. 220
- ^x Simion, E., *Scriitori români de azi*, IV, Cartea Românească, Buc., 1989, p. 323
- ^{xi} Simionescu,M.H., *Licitația*, Albatros, Buc., 1985, p. 191
- ^{xii} Simionescu,M.H., *Licitația*, Albatros, Buc., 1985, p. 164
- ^{xiii} Simionescu,M.H., *Cum se face*, Bibliotheca, Târgoviște, 2002, p. 21